

Список використаної літератури

1. Єрмоленко А. Категоричний імператив як раціональна підстава права, влади та держави у політичній доктрині І. Канта. Філософська думка. 2008. 178–194 с.
2. Косілова О.І. Правозахисні функції громадянського суспільства. Підприємництво, господарство і право. 2011. 10–14 с.
3. Котляревский С. А. Власть и право. Проблемы правового государства Київ: 1915. 421 с.
4. Кравчук М. В. Теорія держави і права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. 3-тє вид., змін. й доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 524 с.
5. Рабінович П.М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Київ: 1994. 236 с.

Піменова К.

*студентка юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету
Науковий керівник: к.ю.н., доц.,
доктор права УВУ, завідувач кафедри
теорії та історії
держави і права ЗУНУ,
Заслужений юрист України
Кравчук М. В.*

ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ 1917-1921 рр.

Актуальність теми. Хід історії розвитку людського суспільства, потреба розв'язання загальнолюдських проблем викликали необхідність переходу до якісно нової інфраструктури правопорядку у світі, зокрема, виокремлення характеру і напрямів впливу основоположних принципів права на правові системи. «Особливо важлива роль правової системи, на думку А. Кубко належить у вирішенні гармонізації суспільства». З цього приводу К. Степаненко вказав, що «правова система є фактором стабільності в суспільстві, несе в собі традиції, які забезпечують зв'язок з минулим, сьогоденням. За твердженням М.Кравчука: «Правова система – це більш широка реальність, що охоплює всю сукупність внутрішньо узгоджених, взаємопов'язаних соціально однорідних юридичних засобів (явищ), за допомогою яких офіційна влада справляє регулятивно-організуючий і стабілізуючий вплив на суспільні відносини, поведінку людей» [9, с.240]. Звернення до першого історичного етапу формування державності України – періоду національно-визвольної боротьби 1917-1921 рр, а також ґрунтовне та глибинне дослідження історичної спадщини дасть змогу застосувати позитивний досвід державного будівництва та не допустити в майбутньому ті прикрі помилки, які стають перешкодою для розбудови цілісної суверенної правової держави, а

також надасть можливість проаналізувати тенденції і закономірності формування правового буття суспільства, та визначити основні пріоритети його подальшого розвитку. Це й визначає актуальність обраної нами теми статті. «За твердженням дослідників: незнання правдивою історії українського народу є загрозою втрати незалежності Української держави, що цілком актуалізує дану тему, До цього зобов'язує й Указ президента України «Про заходи з відзначення 1000-річчя подій Української революції 1917-1921 рр», на що акцентував увагу М.Кравчук у своїй науковій розвідці [4, с.55].

Теоретична основа дослідження. Науковій розробці правової системи України 1917-1921 рр. та питань державного будівництва цього періоду присвятили наукові роботи такі вчені: В.Баранов, І. Бойко, В. Головатенко, В. Дубов, О. Копиленко, М. Кравчук, В. Кульчицький, О. Мироненко, А. Михайлов, Ю. Оборотов, П. Рабінович, В.Румянцев, О. Салтовський, А. Хитра, а також українські та російські автори, як П. Гай-Нижник, Д. Дорошенко, Р.Лащенко, Ю. Манелюк, В. Потульницький, Ю.Манелюк, Д. Яневський та інші.

Метою є висвітлення основних засад становлення та розвитку правової системи України за доби визвольних змагань періоду 1917-1921 рр.

Предметом дослідження є правова система України 1917-1921рр.

Виклад основного матеріалу. Сучасною правовою наукою правова система визначається як комплекс взаємозалежних і узгоджених юридичних засобів, призначених для регулювання суспільних відносин, а також юридичних явищ, що виникають унаслідок такого регулювання (правові норми, правові принципи, правосвідомість, законодавство, правові відносини та ін.). Правова система створює умови для нормального перебігу правового життя, забезпечення її стабільності, нейтралізації та витіснення з неї негативних юридичних явищ (правопорушення, зловживання тощо) і є ґрунтовною основою для вивчення правового життя.

У період 1917-1921 рр. правова дійсність України характеризується сплеском державотворчих процесів, формуванням українських еліт, що досить активно долучилися до утворення нового політико-територіального об'єднання на тлі зруйнованого імперського державного механізму. Основою виникнення державності у нашій державі завжди було самовизначення тієї або іншої форми державного правління, яка була прийнятною для конкретних суспільно-політичних умов і потреб.

Адже тому соціальні, політичні, економічні основи становлення української держави знайшли своє правове закріплення у своєрідних нормативних актах – універсалах, які є також були своєрідними елементами тодішньої правової системи.

Зазначимо, що форма Української держави в добу визвольних змагань 1917-1921 рр. була змінною в залежності від того, яка політична сила приходила до влади. Так, Першим універсалом Центральної Ради

було проголошено утворення Української автономної республіки з демократичним державним устроєм, головним носієм влади у якій мав стати, обраний шляхом рівних, прямих і таємних виборів, парламент. Другим Універсалом скасовувалося положення першого універсалу про поширення автономії в російській частині України. Третім Універсалом Центральна Рада проголосила створення Української Республіки як федеративної складової Російської демократичної республіки. Четвертим Універсалом було проголошено незалежність Української Республіки – парламентської республіки, унітарної держави з демократичним устроєм [2, с.35].

У період УЦР почали закладатись основи судової системи України, відмінні від системи царської Росії. Своєї динаміки вони набули після проголошення Української Народної Республіки. Однак, Українській Центральній Раді не вдалося створити дієвих судових органів, які б сприяли стабілізації судочинства в країні. Запозичення царської моделі судових органів на початку 1917 року та діяльність німецьких та австро-угорських військово-польових судів весною 1918 року свідчать про недосконалість національних судових інституцій та тодішнього чинного законодавства.

Майже усі конституційні акти Української Народної Республіки опиралися на концепцію правової держави. Доцільно зазначити, що в УНР поняття правової держави ототожнювалися з принципом верховенства права і вважалося одним з найважливіших здобутків людської цивілізації. В основі конституційних актів було закладено такі загальноновизнані засади, як ствердження суверенітету держави та суверенітету народу, перерозподілу функцій між окремими органами державної влади, забезпечення основних прав людини. Поєднання двох начал незалежності та верховенства – означає як право держави на незалежність і свободу від посягань ззовні та зсередини, так і право панувати, володарювати, управляти, вільно приймати рішення, здійснювати функції верховної влади, тобто те, до чого прагнув український народ і те, що є актуальним і на сьогоднішній день. У період Української Центральної Ради діяли три Універсали, закон «Про заведення апеляційних судів», закон «Про утворення Генерального суду» та інші.

В Українській Народній Республіці нормативно-правові акти називалися універсалами, законами, деклараціями, постановами, ухвалами, рішеннями, резолюціями.

У період П. П. Скоропадського діяли такі закони, як «Про вибори до земства», «Про генеральний суд», «Про судові палати й апеляційні суди», «Про організацію військово-судових установ та їх компетенцію» та інші.

Гетьманська держава П. П. Скоропадського будувалася на монархічних засадах і саме у цей період Українська держава якнайкраще продемонструвала ефективність та доцільність монархізму в кризових

для суспільства умовах. Водночас, у часи гетьманської держави існували деякі ознаки республіканської форми правління, зокрема, відсутність закріпленого законом інституту монархічної династії, формальне обмеження строку повноважень гетьмана тощо.

Слід зазначити, що діяльність П.П. Скоропадського сприяла досягненню вагомих здобутків: було стабілізовано економіку, фінансову систему; сформовано систему судочинства; продовжено створення регулярної національної армії, започаткованої у період УЦР; налагоджено дипломатичні стосунки з багатьма державами; засновано Українську академію наук, ряд державних університетів, культурних закладів тощо. П.Скоропадський намагався законодавчо врегулювати діяльність державних органів, що застосовували примус, і підпорядкувати їх спеціальному контролю. Основною метою правоохоронних органів був захист не тільки інтересів держави, але й громадян. Примус в Українській Державі виступав одним із основних правових засобів, на який покладались захист та відновлення прав та свобод громадян, і він не повинен був порушувати саме право. У результаті приходу до влади Директорії було відновлено попередню назву держави - Українська Народна Республіка і республіканську форму державного устрою. Водночас, в період існування Директорії відбувся черговий етап переходу від парламентської до президентсько-парламентської форми державного правління з виразними рисами авторитаризму [6, с.110].

За Директорією були закріплені не тільки повноваження глави держави, а й законодавчі (їх вона здійснювала у взаємодії з урядом) та вищі виконавчі повноваження. Прагнення до зосередження сильної виконавчої влади в одному органі управління мало на меті встановлення порядку в країні та припинення хаосу й анархії. Отже, процес розбудови національної державності в добу Директорії УНР відбувався за надзвичайно складних внутрішньополітичних і міжнародних умов.

Закономірностями становлення і розвитку законодавства України періоду 1917-1921 рр. можна визначити певну послідовність (наскільки давали змогу обставини воєнного стану) розвитку правової системи, орієнтація на світовий досвід та пошук оптимальних шляхів реалізації основ державного суверенітету. Суверенне право визнавали і виразно його стверджували всі основні акти різних утворень Української держави: універсали, закони й Конституція, ухвалені Українською Центральною Радою, грамоти і закони, проголошені гетьманом П. Скоропадським та декларації, універсали і закони Директорії УНР. Тому можна стверджувати про єдність правової основи відновленої на початку ХХ ст. Української держави незалежно від її різновиду. У процесі генезису Української держави змінювалися лише форми влади, політичні режими та способи її розбудови при збереженні прагнення створити незалежну, суверенну, демократичну, багатонаціональну, правову державу.

Здобутком Центральної Ради у галузі законодавчої діяльності можна вважати те, що вона торкнулася багатьох галузей права - від кримінального до міжнародного. Нормативно-правові акти конституційного характеру УЦР свідчать про розвиток української державності у напрямку розбудови правової держави з гарантованим захистом прав і свобод усіх її громадян.

Однією з важливою рис УЦР було впровадження нею, з перших днів заснування, функції представництва всього українського народу, адже вона постійно зверталася до народу і діяла від імені народу, що отримало суспільне схвалення. У своїх працях науковці підкреслили, що у зв'язку веденням Україною війни за свою незалежність найбільш розвиненим в різних формаціях у вказаний період було військове законодавство. Зокрема, Закон «Про створення народного війська (народної міліції)», Закон «Про загальний військовий обов'язок», Закон «Про надзвичайні військові суди», Закон «Про політично-правове становище військовослужбовців», Закон «Про матеріальне забезпечення родин козаків» тощо [5, с.240; 3, с.55-59].

Стримуючим фактором, який кардинально вплинув на законодавчу діяльність Центральної Ради, був брак часу та непрофесіоналізм. Водночас, законодавча діяльність Центральної Ради стала фундаментом законодавства доби Гетьманату і Директорії. Перші нормативно-правові акти конституційного характеру УЦР переконливо свідчать про розвиток української державності у напрямку розбудови власної правової держави з гарантованим захистом прав і свобод усіх її громадян [3, с.53].

Перевага конституційних актів у законодавстві новітньої Української держави обумовлена необхідністю визначення демократичної спрямованості державної політики. І чи не найголовнішим завданням для кожного з державних утворень, що виникали в Україні за період 1917-1920 рр. було вироблення і впровадження Основного закону – Конституції. Це були виважені, ретельно розроблені, деталізовані нормативно-правові акти вищої юридичної сили. Ці документи є не просто історичними пам'ятками, а істотним аргументом існування Української держави, правовою основою її державності.

Висновки. Таким чином, характерною рисою системи законодавства періоду 1917-1921 років було те, що багато з прийнятих Українською Центральною Радою, урядом П.Скоропадського та Директорії нормативно-правових актів не діяли у зв'язку зі зміною влади та складною політичною і воєнною ситуацією. Однак втілені в них політико-правові ідеї могли стати основою розвитку всіх галузей права за сприятливіших умов. Також важливим досягненням стало проголошення Конституції, оскільки її творці мислили демократично і були гуманними політичними діячами, які мріяли створити правову модель громадського порядку для України.

Список використаних джерел

1. Білозір Я. О. III Універсал Української Центральної Ради. Суспільство XXI століття: кризь призму історії до сьогодення: матеріали Звітної Всеукр. наук. конф. студентів та аспірантів (Одеса, 18 трав. 2019 р.). 2019. 912 с. С. 118-119.
2. Верстюк В.Ф. Українська Центральна Рада: період становлення. Український історичний журнал. 2007. № 2. С. 33-46.
3. Кравчук М.В. Правові основи будівництва Національних Збройних Сил України в 1914-1993 рр. (Орг-я. структура, штати): Історико–правове дослідження. Івано-Франківськ: Вид. “Плай”; Коломия: видавничо-поліграфічне товариство “Вік”, 1997. 292 с.
4. Кравчук М. В. Державотворення України в період гетьманату П. Скоропадського та особливості його військового будівництва (квітень-грудень 1918 р.) *Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Тернопільський національний економічний університет, 5-6 квітня 2019 року) Тернопіль: Економічна думка. 2019. С.55-62.
5. Кубко А. Державні інтереси в правовій системі України: поняття, ознаки, призначення. Право України: Юрид. журн. 2020. № 6. С. 234-250.
6. Мина Ж. В. Історичне дослідження періоду директорії УНР та розбудови її власних збройних сил. Гілея: наук. вісник : зб. наук. праць : історичні науки, філософські науки, політичні науки. 2004 - 2019. Вип. 141 (№ 2). Ч. 1: Історичні науки. 177 с. С. 108-112.
7. Рум'янцев В. О. Структура, організаційні та правові норми діяльності Української Центральної Ради. Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. праць. 1993. 2017. № 2 (89). 262 с. С. 16-26.
8. Степаненко К. В. Поняття та функції правової системи України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. Спецвипуск, 2017. ч. 1. С.24-27.
9. Кравчук М. В. Теорія держави права (опорні конспекти): навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 3-є, переробл. й доповн. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 524 с.